

KONTRA FERENC

Üres oldalak

Régi darabja az íróasztalomnak. Hártyafényt szór sárgás foltokban, egy hatalmas állat belének képzelem, amely körbeéri a két kifeszített drótygyűrűt: hengeres az állólámpám szerkezete, olyan, mint a világítótornyoké, olyan ünnepélyesnek is lehetne nevezni a szétáradó fényét, mint a temp-lomokét, mert ahogyan világít, szárnyakat lebegtet az ablaküvegen. Néha olyan élethűen, hogy odamegyek, hátha egy galamb szeretne betérni.

Pedig ott szemben ekkor még nem történt semmi, csak láttam a növényeket a függönyön át, már évek óta a szemem láttára nőttek. Egy nap váratlanul eltűntek, amikor új lakók érkeztek. Ekkora növényeket nem lehetett elszállítani, csak helyben feldarabolni. Akkor elkezdtem keresni az esőt. Talán a növények miatt, mert itthon is a gondjukat viseltem, miért hagynának közömbösen. Darabokra vágva úgyszólván elpusztulnak a szemétkben. Egyetlen darabjából új növény fejlődhet, ha gondozzák. Elég lenne egy kiadós eső.

De az eső nekem másra kellett. Éppen ez az egyetlen szó. A nevem annyiszor előfordult minden méretben, hogy sokszor már arra gyanakodtam, szándékosan bosszantanak velem, de aztán amikor legnagyobb betűkkel két összeférhetetlen dolog között szerepelt, akkor kivágtam, és ráragasztottam erre a talált barna könyvre. Vannak dolgok, melyeket nem árulnak sehol. Előtte fogalmam sem volt róla, hogyan juthatnék hozzá egy olyan kötethez, amelynek üresek a lapjai, hiszen ilyen kiadvány nyilván nem is létezik. Ritka kivételnek számítana. Mert a próbakönyveket leginkább használt, nyomdában félrenyomott papírból hordják össze, nem pazarolnak rá szűzfehér lapokat, amit megfelelő célokra is alkalmazhatnak. Tehát a könyvnyomtatás egyik mellékterméke a próbakönyv, ami arra való, hogy pontosan rá lehessen szabni a köpönyeget, a védőborítót, mint valami szabászbábura a zakót, hogy a négyzet, a keret, a kép pontosan a helyére kerüljön, a vonalak pedig az aranymetszés szabályai szerint tagolják a címoldalt, talán regény kerül bele, olyan a forma. Ha visszatérünk megint a szabóbabához, akkor jövünk rá, hogy az alkalom szabja meg a formát, ott csak a nemek szerinti megoszlás a determináló, a többi már lehet gyászruha vagy esküvői. De ennek mintájára nem lehet eldönteni egyértelműen a mű szabását: vajon egy verseskönyv többnyire karcsú és vékony, vajon a történelmi regény ormótlan, vagy ránézésre meg lehet-e különböztetni a drámát az esszétől.

Az én próbakönyvem paraméterei nem árulkodnak semmiről, hiszen nyomdaipari termék, kemény kartonkötés, és a semmi csak addig igaz,

amíg be nem helyettesítődik valamivel, mondjuk növényekkel, a gondozásukkal, a szaporításukkal. Ahogy egymás után emelgettem fel a könyveket, nem tudtam mi van bennük. Egyébként soha nem jöttem volna rá, hogy nem egy összehasonlító irodalomelméleti munkával van dolgom, hanem egy növénygondozási tanácsadóval, a szemközti szomszédok éppen akkor költözködtek, amikor lent tébláboltam a konténer körül, és nézegettem, milyen könyveket dobtak ki; azóta kísértenek a véletlenek, előtte nem vettem komolyan őket, hogy egy regényben valaki éppen akkor lép be, és lát meg ezt vagy azt. Akkor a regényben éreztem magam a könyvvel a kezemben, és én voltam az, aki egy őszi délutánon megtudta, hogy léteznek könyvek üres oldalakkal.

Erre kerestem az esőt, mióta a próbakönyvet megszereztem, mert túlzás lenne azt mondanom most, hogy ajándékba kaptam; azóta töröm a fejem, hogyan lehetne egy lakásból egy túlburjánzó növényt kimenteni, amely nem fér már a liftbe, nem lehetne vele a lépcsőházban elkanyarodni, ezért a napjai meg vannak számlálva, mert elfogy egyszer a földje, az új lakó pedig nem vesz nagyobb cserepet, inkább csak kegyeleti okokból őrzi és locsolgatja még néhány napig, míg az előző lakók az utolsó könyvcsomagot is elviszik az erkélyről, a többit pedig kidobják, pontosabban a kuka mellé hordják, ahonnan a gyűjtögetők tovább kereskedhetnek vele.

Itt találtam a sima lapú próbakönyvem. A legnagyobb szemtelenségnek számítana megkérdezni egykori tulajdonosától, hogy mégis milyen tartalom került volna a nyolcvangrammos kétszáz oldalra, ezért nem kérdeztem, pedig nagyon kíváncsi lettem volna rá; egyszerűen csak felemeltem a földről a többi kidobott könyv mellől a jól megőrzött próbakönyvet, mert ez volt a mindent eldöntő véletlen: ha kidobták, akkor az enyém lehet.

Útvesztőben találtam magam, melyből senki sem vezet ki, mert aki ír, az labirintusban jár-ke. A talált, üres könyv igazi csapdahelyzetet teremtett. Azt a legnehezebb befejezni, amit el sem kezdtem. Minden irodalmi mű megalkotása így kezdődik. Kifejtetlen metafora. Ugyanakkor maga a szabadság, ahol nem kell minden mondatnak életbevágóan helyesnek lennie. Az ember akkor hibázik a legtöbbet, amikor azt akarja bizonyítani, milyen tökéletes.

A spontán pontatlanság előbbre visz a görcsös szabályosságnál. Persze előbb meg kell tanulni a szabályokat is, meg a görcsöt is, mert különben nincs meg az összehasonlítási alap. Ha már minden összeállt az agyi labirintusban, akkor már lehetnek benne ragozási hibák, helytelen kötőszavak, mert ez műhely, tele hulladékkal és aranyröggel, pontatlan vonzatókkal és következetlen múlt időkkel. Mindennek stílusértéke van, végül úgylis kihullnak a tényleges hibák. A legkedvesebb olvasmányaim nem a tökéletesség jegyében születtek. De olyasmit akartak mondani, amit talán csak egyszer képes közölni egy író egész életében. Ezek maradnak meg. Az olvasó a katarziszigényét nem az írók levegőben keringő hírnevéből

szerzi. Az irodalomnak nincsen bírósága, a könyvespolcom nem sznobkirakat, ahogyan a vécépapírtekerceknek sincsen hierarchiája, nem akarnak megfelelni senkinek. Csak a döglött hal úszik az árral.

Ha a semmit behelyettesítem, akkor a fehér lapok megtelnek sorokkal, akkor akár az én egyetlen példányszámú kötetem is lehet az összes jegyzetemmel, elkezdett novellámmal, telefonszámommal, rajzommal, bosszúságommal, levelemmel együtt, főleg olyasmivel, amit nem küldtem el, csak vitatkoztam magammal, de az utolsó pillanatban mégsem tettem borítékba vagy nem adtam át.

Napokig hevert az asztalon, hogy szem előtt legyen. Mellette kávéztam, vacsoráztam, zenét hallgattam, és sokáig nem nyúltam hozzá. Közben tudtam, hogy fontos lesz. Nekem.

Arra gondoltam, hogy milyen sok részlet van, amire még emlékszem, de ha nem jegyezném le, elfelejteném. Pedig némelyik annyira ismert, mégsem jut már az eszembe. Mégis milyen sikerélmény ráakadni valamire, amit kerestünk. Akkor legyen ez a boldog könyv. Ilyeneket írok bele: Proustot egy emlék tette boldoggá, amikor felismerte a teába áztatott madeleine-darabkának az ízét, amelyet nagynénjétől kapott.

Aztán: Wittgenstein megírta a Tractatust katonaként az első világháború alatt, úgy érezte, megoldotta a filozófia minden problémáját, és örökre végzett a témával. Boldogan tért haza. Tanító lett egy eldugott ausztriai hegyi faluban, ám alkalmatlannak bizonyult a munkára. Szigorú volt, hirtelen haragú, néha egyenesen brutális, szidta és verte a gyerekeket, amikor elfelejtették megcsinálni a házi feladatot. Nem csak jelképes pofonokat osztott, rendesen odacsapott a fejükre és arcukra, dühös ütlegei néhány gyereknél komoly sérüléseket okoztak. Gyalázatos viselkedésnek persze híre ment, és kénytelen volt felmondani.

Kifogyhatatlan a példatár, aláhúzok és másolok, ameddig be nem telik a próbakönyvem. Szókimondónak lenni önmagában is boldogság. A márról is szólni, amit a kontextus kínál. Azt hittem érdemes meghalni csak azért, hogy egy híd épüljön, de már látom, hogy ezt egyik part sem szeretné. Mindenki csalódik végül, mert az irodalomgép úgylis bedarál, „aki másként gondolkodik, azt kiveti magából, és ezt nem szabad félreérteni: azt is, aki mindent megenged, és azt is, aki mindent az ellenőrzése alá akar vonni. Nincs köztes állapot, csak ilyenek és csak olyanok vannak, jók és rosszak, mindezt pedig nem az erkölcsi alapon vett jóság határozza meg, hanem az, hogy ki a mi, és ki az ők. Hiába szép és jó egy irodalmi szöveg, annak írója felett emberek acsarkodnak és vesznek össze, akiket a barátainak gondol.” Ezt Pion Istvántól másoltam át.

Amikor a felénél tartottam, akkor már biztosan tudtam, hogy egyetlen szerzői példány lesz, és ha egyszerűen csak ráírnám a nevem a saját rosszul olvasható betűimmal, akkor végül is jegyzetfüzetté degradálnám, és akkor elveszne a hosszú vágyódás a próbakönyv után, melynek megszerzéséhez

ilyen spontán jutottam egy huszonnyolc fokos őszi délutánon. Ha kézzel írnék a címlapjára, akkor megtörne a fénye, mint ennek a hártýával borított, organikus lámpának, ami alatt írok. Ez mégsem egy papírboltban vásárolt kockás spirálfüzet. A szavak sem szabályosak, elhajlanak, ahogyan a jelentésük is, mire kimondjuk őket. Minden író nyelvterelő. Bocquoy abbé remek kis könyvéből megtudtam, hogy mindeddig megíratlan könyveket is lehet vizionálni. Witold Gombrowitz pedig azt írta 1961-es Naplójában, hogy „a magasröptű művészetet szinte senki nem olvassa, ez gyakran valami más módon működik, talán a pusztta jelenlétével a kultúrában”. Lényegében ugyanezt mondhatja ki Kosztolányi Dezső is Esti Kornéllal: „a világ legunalmasabb könyve olyan unalmas, hogy még senki sem olvasta el, sem azok, akik magasztalták, sem azok, akik ócsárolták”.

A legkönnyebb lenne kinyomtatni a nevem és a címét, de a szavak kereséséből gyűjtő szenvedély lett, mint aki alattomos névtelen levelet ír, és ahhoz keresi az újságokban a megfelelő szavakat, úgy ragasztja össze, akár betűnként.

Előbb a szerző, aztán a mű címe, amely természetét tekintve a színpadra húz, opera lesz belőle, írják a zenéjét. És akkor már tudtam, hogy minden dal belekerül ebbe a könyvbe, valamelyik oldalán itt kezdenek áriák lenni a versszakok, szembeusztítások lenni a konfliktusok, aztán úgy is történt, mint a sok véletlent halmozó mesékben: jöttek egymás után a refrének, megszólaltak a kórusok és duettek, átvezetések és idősíkok. Ahhoz kellett a próbakönyv, hogy ne papírdarabok borítsák a szobát, mert soronként jutott eszembe minden újabb belépő, hanem egy helyen legyen minden megkezdett részlet, mert maga a műfaj annyira elütött minden korábitól, amit addig írtam. A librettó együtt íródik és változik a zenével. Nem versek egymásutánja volt, nem rímelt sehoh, engem mindig a történetek foglalkoztattak.

Egy hónap múlva elkészült a zene a háromnegyedéig, amikor újra visszapergettem a próbakönyv lapjait, számárfülei lettek, mint a rossz tanuló matekkönyvének, leginkább a refrének közé rajzolt arcoktól, akik majd hősök lesznek, vagy legalábbis áldozatok, melyek zenébe kívánczoltak, vagy éppen kimaradtak a történetből, mert mégsem lettek eléggé alakok. Nem a nevek koordináta-rendszerét vázoló fel. Miközben az egyik szereplő megformálásán gondolkodtam, nem írtam, hanem rajzoló, hogy el tudjam képzelni a gesztusait, a ruháját. Nem én találtam fel ezt a módszert: Csáth Géza legtöbbször lerajzolta előbb a karakteres figuráit tetőtől talpig, vérfoltos naplójának tetején sorakoztak, mint valami sorminta, aztán írta bele őket a történeteibe. És még zenét is szerzett hozzá, csak úgy, két kottasorban odavetve.

– Egy művészen eleve kell legyen valami önvészélyes... alternatívák nincsenek. Alig van esély bármiféle tapasztalat túlélésére. Akármelyik pillanat az utolsó lehet – figyelmeztetett dr. Brenner.

Arra utal, hogy mindenkinek lesz egy utolsó könyve. Lehet, hogy a legjobb, de az is lehet, hogy éppen ellenkezőleg, ezt már csak a Jóisten ítéli meg. Ilyen Örkény István „Rózsakiállítás”, idézőjelbe tette a címét, az utolsó befejezett kisregénye lett. Mi másról szólhatott volna, mint a meghalásról.

A borítóm még mindig üresen maradt. Már kezdtem a betűket összeszedni hozzá, amikor egy hosszú szalagcím közepén feltűnt az eső, éppen kisbetűvel, ahogyan a mű címében szerepelnie kell, fogtam az ollót, és kiemeltem kontextusából, egyenletesen szétkentem a ragasztót a hátoldalán, elhelyeztem a címdalán a nevem alatt az aranymetszés szabályainak megfelelően. Segédvonalak és vonalzó nélkül. Ahogy másnap reggel elnéztem, alig csal a szemmértékem. És akkor valaki megkérdezte mellettem, hogy azt az esőt miért ragasztottad a tetejére. Akkor jöttem rá, hogy elárultam magam, vagy legalábbis részben, mert aztán találgatni kezdték, hogy vajon milyen eső lehet. Arra gondoltam, nem magyarázkodom tovább, legyen könnyű nekem az olló: „Egyszerre csak félünk a fecsegéstől, mindenekelőtt az úgynevezett ismert és híres, ám annál ellenszenvesebb tárcaírók szakadatlan fecsegésétől. Pedig éveken, évtizedeken keresztül hagyjuk, hogy elborítson bennünket ez az ellenszenves fecsegés” – ez is olyan faltól falig szöveg lesz, mint Thomas Bernhard önkritikus Betonja, ahonnan az idézet való, és kitölti éppen azt a helyet, melynek széleihez elég egy ujjhegynyi ragasztó. Babonás vagyok: csak azoktól veszek át bármit is, akiket szívesen olvasok. És megtalálom végül – egyáltalán nem véletlenül – éppen itt a hiányzó szót, olyan gyámoltalanul és kicsiben az egyik oldal közepén, amilyeneknek általában a jelzőket képzeljük. Fogom az ollót és kivágom. Most már mindenki megtudhatja, hogy a Hideg eső című drámám elkészült.